

СЕКЦІЯ 3

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2020-40-8

УДК 338.43:332.1(477.7)

Завгородній А.В.
*доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та інформаційних технологій
Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини
Вищого навчального закладу «Університет «Україна»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2598-2106>
E-mail: Andrew-mdu@ukr.net*

РОЗВИТОК АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ ПІВДЕННОГО РЕГІОНУ

Сучасний розвиток агропродовольчої сфери Південного регіону України обумовлений глобальними факторами зміни клімату та соціально-економічними наслідками пандемії COVID-19. Головною складовою агропродовольчої сфери є сільське господарство, яке має значний рівень розвитку в областях Південного регіону України. Протягом останніх років спостерігається щорічне коливання індексу сільськогосподарської продукції як у напрямках зменшення, так і збільшення показників. Однак, визначальні зміни у розвитку відбулись у поточному році, що обумовлене вкрай негативним впливом кліматичних умов на врожайність всіх основних сільськогосподарських культур та призвело до зменшення прибутковості кризового фінансового стану значної кількості господарств, які потребують державної підтримки для подальшого функціонування. Подібні тенденції будуть спостерігатись і в наступні роки, що вимагає комплексного стратегічного реформування агропродовольчої сфери Південного регіону України у напрямку удосконалення традиційної продукції, запровадження інновацій з метою розширення існуючих і формування нових ринків збуту.

Ключові слова: агропродовольча сфера, сільське господарство, рослинництво, тваринництво, виноградарство, державна підтримка, інновації.

Завгородній А.В. РАЗВИТИЕ АГРОПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ СФЕРЕ ЮЖНОГО РЕГИОНА

Современное развитие агропродовольственной сферы Южного региона Украины обусловлено глобальными факторами изменения климата и социально-экономическими последствиями пандемии COVID-19. Главной составляющей агропродовольственной сферы является сельское хозяйство, которое имеет значительный уровень развития в областях Южного региона Украины. В течение последних лет наблюдается ежегодное колебание индекса сельскохозяйственной продукции как в направлениях уменьшения, так и увеличения показателей. Однако, определяющие изменения в развитии состоялись в текущем году, что обусловлено крайне негативным влиянием климатических условий на урожайность всех основных сельскохозяйственных культур и привело к уменьшению прибыли и кризисного финансового состояния значительного количества хозяйств, нуждающихся в государственной поддержке для дальнейшего функционирования. Подобные тенденции будут наблюдаться и в последующие годы, требует комплексного стратегического реформирования агропродовольственной сферы Южного региона Украины в направлении усовершенствования традиционной продукции, внедрение инноваций с целью расширения существующих и формирования новых рынков сбыта.

Ключевые слова: агропродовольственная сфера, сельское хозяйство, растениеводство, животноводство, виноградарство, государственная поддержка, инновации.

Zavhorodnii Andrii. DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL FOOD SPHERE OF THE SOUTHERN REGION

Global climate change factors and socio-economic consequences of the COVID-19 pandemic affect the current development of the agri-food sector of the Southern region of Ukraine. Agriculture is the main component of the agri-food sector. Economic development, food security of the region, living standards depend on agriculture. Crop and animal husbandry has a high level of development in the Southern region of Ukraine. The index of agricultural products has been fluctuating constantly in recent years. These oscillations have directions of decrease and directions of increase. However, the development of the agri-food sector has significantly decreased this year. The reason for the decrease is very negative climatic conditions, in particular, drought. Yields have fallen sharply, and companies are in a financial crisis. The state can help the affected enterprises and provide state support. Climatic and market conditions determine the need to adjust the development of the agri-food sector. New competitive varieties of grain are being introduced, which are able to ensure sustainable yields of high quality products in arid conditions of the steppe zone of southern Ukraine, work is being carried out on breeding highly productive breeds of sheep, sunflower hybrids are being created. It is important to introduce new cultures for the Southern region of Ukraine. Their cultivation should increase yields in arid climates. It is advisable to grow olives and make olive oil. The region has favorable conditions for growing peanuts, amaranth, saffron, sweet potatoes, chickpeas, asparagus, almonds. It is important to improve the marketing component of traditional crops. The systematic implementation of the state policy of sustainable innovation and investment recovery and development with the involvement of public funds and resources of private business will contribute to ensuring the further development of the agri-food sector of the Southern region of Ukraine. The interaction between scientists, private enterprises, farmers, the state and other participants in ensuring the development of the agri-food sector on the basis of partnership is important. This interaction will help improve the implementation of the strategy for improving the agri-food sector. Similar trends will occur in the coming years. Comprehensive strategic reform of the agri-food sector of the southern region of Ukraine is necessary. This includes the improvement of traditional agricultural products. The introduction of innovations is crucial for further development. These measures will lead to the expansion of markets and economic growth.

Keywords: agro-food sphere, agriculture, crop production, animal husbandry, viticulture, state support, innovations.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку агропродовольчої сфери Південного регіону України зазнав значних перетворень, обумовлених факторами природного та соціально-економічного змісту. Глобальна зміна клімату у напрямку підвищення температури повітря та зменшення кількості опадів призводить до збільшення рівня посушливості в регіоні, що негативно впливає на урожайність сільськогосподарських культур та обсяги продукції тваринництва. Зазначена обставина збільшує економічну напруженість у регіоні та впливає на продовольчу безпеку держави в цілому, особливо у період пандемії COVID-19 та пов'язаної з нею економічної нестабільності на внутрішньому та міжнародних ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні вчені досліджують проблематику агропродовольчої сфери Південного регіону України. Зокрема, ґрунтоване дослідження теоретичних засад агропродовольчої сфери здійснюють в своїх працях О. Бовкун [1], Т. Калашнікова [7], Є. Ланченко [9], В. Самофатова [12], практичні результати розвитку певних видів сільськогосподарської продукції як складової агропродовольчої сфери окремих областей Півдня України аналізують Л. Галагат [2], Л. Клименко, Л. Длугоборська [8]. Однак, зазначені дослідження розглядають питання розвитку агропродовольчої сфери Південного регіону України в окремих аспектах, що обумовлює необхідність комплексного дослідження проблематики із врахуванням її новітніх тенденцій.

Мета статті полягає в аналізі розвитку агропродовольчої сфери Південного регіону України в напрямку дослідження сільського господарства як її визначальної складової із врахуванням новітніх тенденцій та визначенням перспективних напрямків удосконалення.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Південний регіон України вирізняється вагомим природно-ресурсним потенціалом та сприятливим кліматом для ведення тваринництва та вирощування на території Миколаївської, Одеської та Херсонської областей значних врожаїв широкого спектра зернових, технічних і плодоовочевих культур. Регіону також притаманний значний потенціал виноградарства та садівництва. Але належність територій до зон недостатнього зволоження і ризикованого землеробства визначає значний рівень залежності розвитку агропродовольчої сфери від кліматичних умов.

Відмінною рисою є приблизна рівність питомої ваги Миколаївської, Одеської та Херсонської областей в загальному виробництві продукції рослинництва та тваринництва Південного регіону України (рис. 1, рис. 2).

Південний регіон є найбільшим виробником в Україні овочевої та баштанної продукції, займає провідні позиції у вирощуванні томатів та рису. Основними напрямками рослинництва є вирощування проса, ячменю, вівса, пшениці, зернобобових, сої та соняшника. Миколаївська, Одеська та Херсонська області відзначаються значним розвитком садівництва і виноградарства та мають потенційні можливості для подальшого удосконалення вирощування органічної продукції.

У галузі тваринництва Південного регіону України провідні позиції займає Херсонська область, яка має високі рівні за кількістю надоеного молока від однієї корови, настригу вовни від однієї вівці, виробництву яєць. В Миколаївській і Одеській областях відбувається зменшення обсягів виробництва молока,

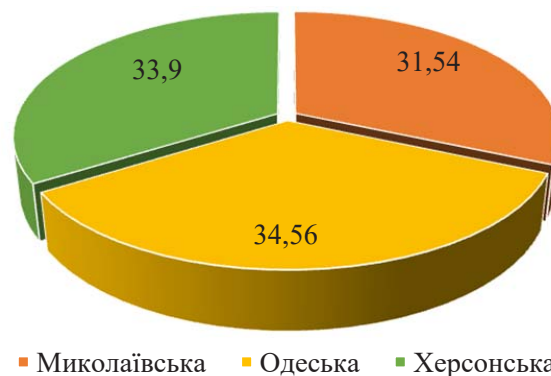

Рис. 1. Питома вага областей в загальному виробництві продукції рослинництва Південного регіону України у 2019 році, у % [13]

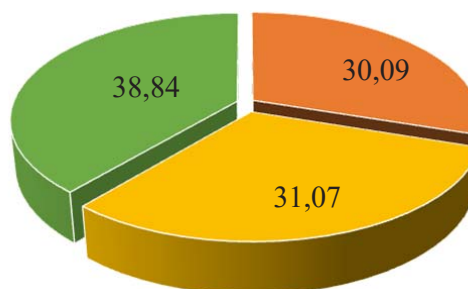

Рис. 2. Питома вага областей в загальному виробництві продукції тваринництва Південного регіону України у 2019 році, у % [13]

м'яса через скорочення чисельності поголів'я худоби та птиць в усіх категоріях господарств, однією з причин цього є наслідки аномальної засухи, що унеможливила заготівлю достатньої кількості кормів.

Співвідношення питомої ваги областей обумовлює необхідність комплексного дослідження розвитку агропродовольчої сфери Південного регіону України у напрямку удосконалення процесу підготовки та здійснення сільськогосподарської діяльності на засадах впровадження інновацій.

В 2019 році у Південному регіоні України кількість підприємств для яких основним видом діяльності є вирощування однорічних, дворічних і багаторічних культур, процес відтворення рослин, організація тваринництва, а також змішане сільське господарство та допоміжна діяльність у сільському господарстві та післяурожайна діяльність становила 10759 одиниць, що на 5,1% менше, ніж у 2017 році [4–6].

Індекс сільськогосподарської продукції господарств усіх категорій Південного регіону України за 2010–2019 роки зазнавав щорічних коливань, зокрема, найменший його показник зафіксовано у 2012 році, а найвищий – у 2013 році, який відзначився значним нарощування обсягів виробництва зернових та соняшника. З 2014 року спостерігається незначна кореляція показників індексу сільськогосподарської продукції, однак у 2019 році зафіксоване значне падіння зазначеного показника в Одеській області.

Як видно з рис. 4, станом на вересень 2020 року індекс сільськогосподарської продукції зменшився

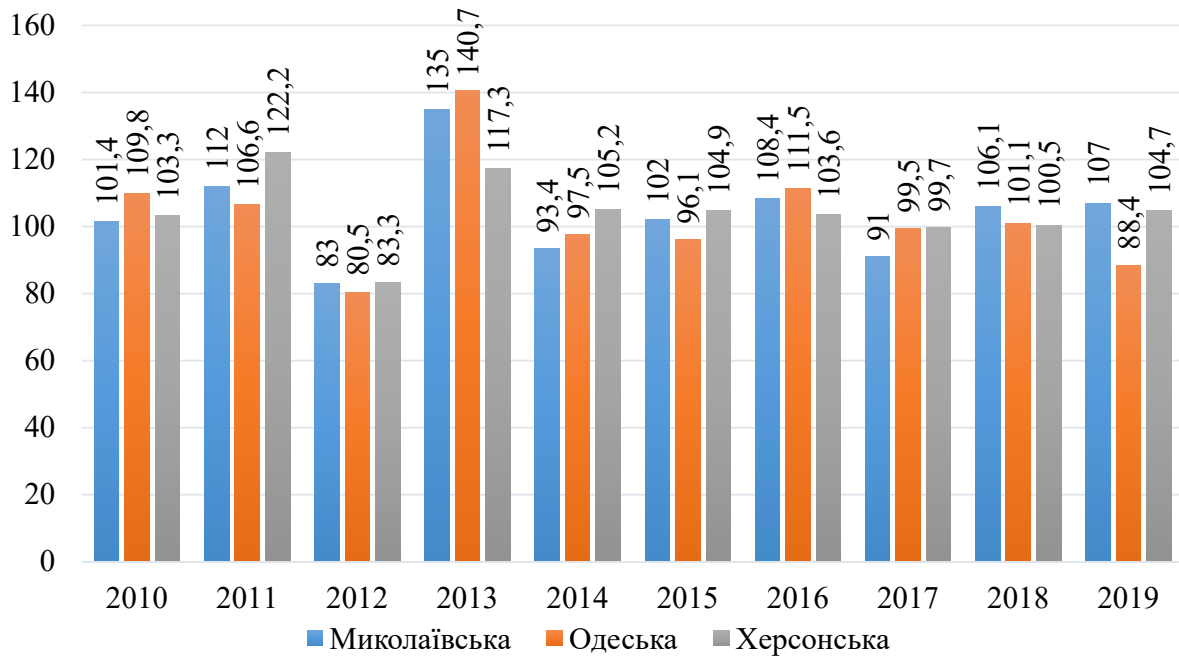

Рис. 3. Динаміка зміни індексів сільськогосподарської продукції господарств усіх категорій Південного регіону України за 2010–2019 рр. (у % до попереднього року)

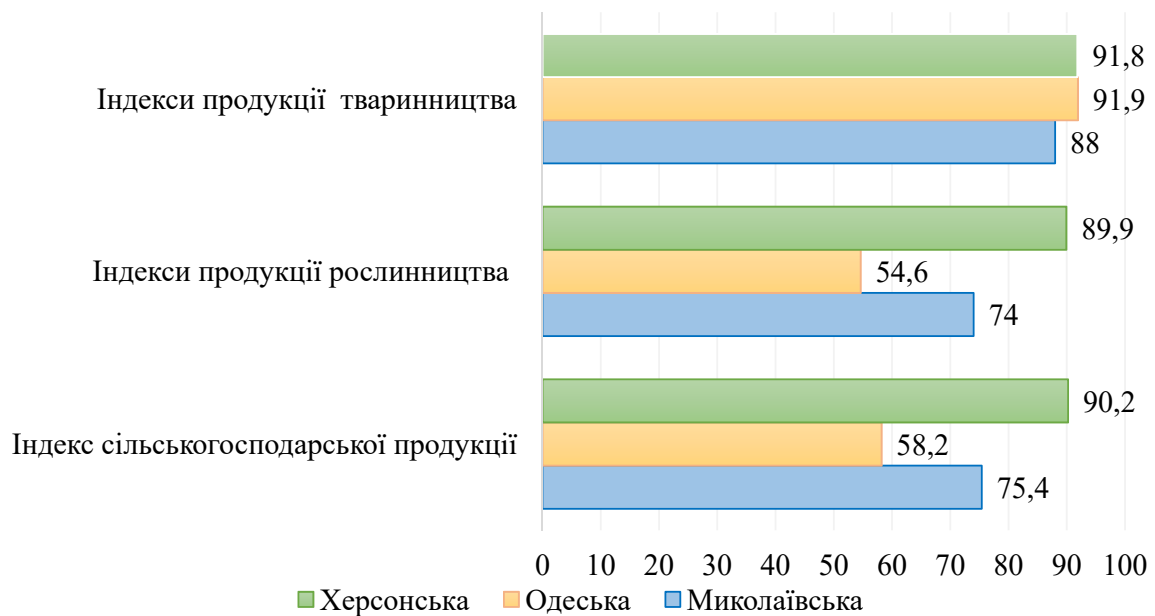

Рис. 4. Індекси сільськогосподарської продукції, продукції рослинництва і тваринництва господарств усіх категорій областей Південного регіону України у січні-вересні 2020 року (у % до відповідного періоду попереднього року) [4–6]

у всіх областях Південного регіону, що пов'язане із скороченням чисельності поголів'я худоби та птиці, як в сільськогосподарських підприємствах, так і в господарствах населення та скороченням виробництва в галузі рослинництва через несприятливі погодні умови. Зокрема, в Одеській області за січень-вересень 2020 року зафіксовано найбільше в Україні падіння фізичного обсягу виробництва продукції сільського господарства (показник становить 58,2% від відповідного періоду 2019 року), при чому, індекс у підприємств області становить 46,7%, а у госпо-

дарств населення – 77,1% [11]. Найменше падіння індексу сільськогосподарської продукції в південному регіоні відбулося у Херсонській області – показник становить 90,2% від відповідного періоду 2019 року, слід зауважити, що у господарств населення показник залишився майже без змін і у січні – вересня 2020 року становить 99,4% [6].

2020 рік відзначився негативними наслідками впливу кліматичних умов на подальший розвиток агропродовольчої сфери Південного регіону України. Через посуху середня урожайність соняшника у

регіоні сягає 0,6–0,8 т/га, що на 0,7–0,8 т/га менше, ніж у 2019 році. Найскладніша ситуація в Одеській області, в якій за результатами жнив немає культури, урожайність якої виросла. Через несприятливі погодні умови область втратила приблизно 30% дрібних фермерських господарств [11]. Приблизно 65% постраждалих – це південь області, решта 35% – північ. Ця обставина не лише унеможливила їх цього річний розвиток та модернізацію, але і поставила під сумнів їх подальше функціонування без державної підтримки, податкових пільг та компенсації за втрачений урожай. Це може призвести до регіональної кризи, оскільки сільськогосподарські підприємства забезпечують роботою місцевих жителів, завдяки податкам яких формується більша частина бюджетів сіл та селищ області. Задля покращення ситуації в агропромисловому комплексі та мінімізації втрат аграріїв від посухи Одеська обласна державна адміністрація виділила 15 млн. грн. додатково на підтримку цих підприємств. Загалом на підтримку агропромислового комплексу з обласного бюджету було виділено понад 22 млн грн [10].

Через весняні приморозки і літню посуху винограду в 2020 році, у порівнянні з минулим роком, зібрали менше, зокрема, в Херсонській області – на 900 т, також знизилась середня врожайність – 5,3 т/га у порівнянні з 5,6 т/га у минулому році [13].

Кліматичні та ринкові умови визначають необхідність коригування розвитку агропродовольчої сфери у визначених напрямках.

По-перше, удосконалення традиційних сільськогосподарських культур, відповідно до кліматичних та ринкових умов. Зокрема, впроваджуються нові конкурентоспроможні сорти зернових, що здатні забезпечити одержання сталих урожаїв високоякісної продукції в посушливих умовах степової зони Півдня України (сорти пшениці м'якої озимої «Благо», «Бургунка» тощо), ведеться робота з виведення високопродуктивних порід овець м'ясного напрямку. Відбувається створення гібридів однієї з найприбутковіших сільськогосподарських культур регіону – сояшника, які одержали властивості високої врожайності в умовах тривалої посухи, до яких належать, наприклад, «Казіо», «Санай», «Босфора» тощо.

По-друге, запровадження новітніх культур для Південного регіону України, для збільшення урожайності яких сприятиме зміна кліматичних умов. Зокрема, доцільним є вирощування оливок і виготовлення оливкової олії, що робить перспективним створення оливкових плантацій.

Також Херсонська і Одеська області мають найбільш сприятливі умови для вирощування арахісу, вирощування якого, однак, вимагає спеціальної агротехніки. Зважаючи на значну посушливість клімату доцільним вважається вирощування у регіоні амаранту як посухостійкої рослини, а також вирощування таких культур як шафран, батат, нут, сочевиця, спаржа. Одним із реальних способів диверсифікації сільського господарства в умовах мінливого клімату Півдня України є створення промислових мигдальних садів.

Окрім застосування нових видів продукції відбувається удосконалення маркетингової складової традиційних сільськогосподарських культур. Херсонщина вже здійснює експорт кавунів до країни Прибалтики, у Великобританію, Молдову, Німеччину, Польщу, але для збільшення експорту та підвищення попиту на внутрішньому ринку є реєстрація географічного зазначення «Херсонський кавун»,

що має свідчити про стійку репутацію завжди якісного та смачного продукту.

Забезпеченню подальшого розвитку агропродовольчої сфери Південного регіону України сприятиме системна реалізація державної політики сталого інноваційно-інвестиційного відновлення та розвитку із залученням державних коштів та ресурсів приватного бізнесу. Зокрема, у 2020 році ухвалено Концепцію державної цільової програми розвитку овочівництва до 2025 року, яка спрямована на розвиток галузі овочівництва та забезпечення населення високоякісною овочевою продукцією.

Для забезпечення сталого розвитку агропродовольчої сфери необхідним є впровадження науково-обґрунтовано підходу до створення і реалізації стратегії, яка базуватиметься як на вітчизняних особливостях, так і на врахуванні досвіду країн світу. Для впровадження розроблених стратегічних заходів особливе місце займає практичне налагодження взаємодії між державою, науковцями, приватними підприємствами, фермерами та іншими учасниками забезпечення розвитку агропродовольчої сфери на засадах партнерства, що сприятиме реалізації спільної мети.

Зокрема, у Південному регіоні України функціонують науково-дослідні установи з центром наукового забезпечення в Інституті зрощуваного землеробства, які займаються дослідженням впливу кліматичних змін, селекцією культур та тварин, районованих для степового півдня, розробкою нових технологій. Також діють Інститут рису, Інститут тваринництва степових районів, що є національним науковим центром з проблем вівчарства, Інститут сільського господарства Причорномор'я Національної академії аграрних наук України. На базі Миколаївського національного аграрного університету проходять засідання науково-координаційної Ради Південного міжрегіонального наукового центру НААН України.

Необхідним є розширення державної підтримки виноградарсько-виноробної галузі Південного регіону України шляхом надання прямої адресної підтримки на гектар для утримання виноградників, надання підтримки на закладання молодих виноградників, зміни компенсації вартості саджанців, вирішення питання меліорації на державному рівні.

Важливою складовою ефективного розвитку виступає оптимізація роботи переробних підприємств та удосконалення логістики зі зберігання продукції. Визначальним має стати стратегічний розвиток органічного агропромисловництва із впровадженням високопродуктивних сортів сільськогосподарських культур у Південному регіоні України.

Висновки. Розвиток агропродовольчої сфери Південного регіону України має відбуватися у напрямку стабільного забезпечення населення держави доступною за ціною сільськогосподарською продукцією високої якості шляхом підвищення ефективності, запровадження інноваційних складових та збільшення конкурентоспроможності господарств сфери із метою забезпечення продовольчої безпеки та розширення існуючих та формування нових ринків збуту.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бовкун О.А. Формування системи діагностики, управління економічною безпекою підприємств агропродовольчої сфери : монографія *Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини*. Умань : Візаві, 2019. 135 с.
2. Галат Л.М. Фактори та тенденції розвитку овочівництва у Херсонській області. *Агросвіт*. 2019. № 22. С. 9–18.

3. Інвестиційний потенціал Херсонської області. *Департамент розвитку сільського господарства та зрошення Херсонської обласної державної адміністрації*. URL: <https://razumkov.org.ua/statii/khto-i-iaк-investuie-v-ukrainuhttps://khoda.gov.ua> (дата звернення: 06.11.2020).
4. Індекс сільськогосподарської продукції по Миколаївській області. Головне управління статистики у Миколаївській області. URL: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 02.11.2020).
5. Індeksi сільськогосподарської продукції в Одеській області. Головне управління статистики в Одеській області. URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 06.11.2020).
6. Індeksi сільськогосподарської продукції у Херсонській області. Головне управління статистики у Херсонській області. URL: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 06.11.2020).
7. Калашнікова Т.В. Удосконалення державної підтримки аграрних підприємств України в умовах глобалізації: [Монографія]. Харків : «Влавке», 2014. 280 с.
8. Клименко Л.В., Длугоборська Л.В., Школьнік О.О. Маркетингові аспекти формування експортного потенціалу садівничих господарств. *Агросвіт*. 2019. № 24. С. 42–49.
9. Ланченко Є.О. Формування системи соціально-трудових відносин у аграрному секторі економіки : монографія. Київ : ЦП «Компринт», 2019. 556 с.
10. На Одещині на підтримку АПК додатково виділено 15 млн гривень. *Аграрне інформаційне агентство Agravery*. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/na-odesini-na-pidtrimku-apk-dodatkovovo-vidileno-15-mln-griven> (дата звернення: 03.11.2020).
11. На Одещині через посуху збанкрутувало близько 30% дрібних фермерів. *Kurkul.com*. URL: <https://kurkul.com/news/22686-na-odeschini-cherез-posuhu-zbankrotuvalo-blizko-30-dribnih-fermeriv> (дата звернення: 06.11.2020).
12. Самофатова В.А. Сталый розвиток агропродовольчої сфери регіону: теорія, методологія, управління. Одеса : Астропринт, 2018. 312 с.
13. Сільське господарство України за 2019 рік. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 07.11.2020).
3. Development and Irrigation of Kherson Regional State Administration (2020) *Investytsiynyy potentsial Khersons'koyi oblasti* [Investment potential of Kherson region]. Available at: <https://razumkov.org.ua/statii/khto-i-iaк-investuie-v-ukrainuhttps://khoda.gov.ua> (accessed 06 November 2020).
4. Main Department of Statistics in Mykolayiv Oblast (2020) *Indeks sil's'kohospodars'koyi produktsiyi po Mykolayivs'kiy oblasti* [Index of agricultural production on the Nikolaev area]. Available at: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua> (accessed November 02, 2020).
5. Main Department of Statistics in the Odessa region (2020) *Indeksy sil's'kohospodars'koyi produktsiyi v Odes'kiy oblasti* [Indices of agricultural products in the Odessa region]. Available at: <http://www.od.ukrstat.gov.ua> (accessed 06 November 2020).
6. Main Department of Statistics in Kherson region website (2020) *Indeksy sil's'kohospodars'koyi produktsiyi u Khersons'kiy oblasti* [Indices of agricultural products in Kherson region]. Available at: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua/> (accessed 06 November 2020).
7. Kalashnikova T.V. (2014) *Udoskonalennya derzhavnoyi pidtrymky ahrarykh pidpryyemstv Ukrayiny v umovakh hlobalizatsiyi* [Improving state support of agricultural enterprises of Ukraine in the context of globalization]. Kharkiv. "Vlavke", 280 p. (in Ukrainian)
8. Klimenko L.V., Dlugoborskaya L.V., Shkolny O.O. (2019) *Marketingovi aspekty formuvannya eksportnoho potentsialu sadivnychychkh hospodarstv* [Marketing aspects of the formation of the export potential of horticultural farms]. *Agrosvit*, no. 24, pp. 42–49. (in Ukrainian)
9. Lanchenko E.A. (2019) *Formuvannya systemy sotsial'no-trudovoykh vidnosyn u ahromomu sektori ekonomiky* [Formation of the system of social and labor relations in the agricultural sector of the economy]. Kyiv: "Komprynt", 556 p. (in Ukrainian)
10. Agravery News Agency (2020) *Na Odeshchyni na pidtrymku APK dodatkovovo vydileno 15 mln hryven* [In the Odesa region, an additional UAH 15 million has been allocated to support the agro-industrial complex]. Available at: <https://agravery.com/en/posts/show/na-odesini-na-pidtrimku-apk-dodatkovovo-vidileno-15-mln-griven> (accessed 03 November 2020).
11. Kurkul.com (2020) *Na Odeshchyni cherez posukhu zbankrotuvalo blyz'ko 30% dribnykh fermeriv* [In the Odesa region, about 30% of small farmers went bankrupt due to the drought]. Available at: <https://kurkul.com/news/22686-na-odeschini-cherез-posuhu-zbankrotuvalo-blizko-30-dribnih-fermeriv> (accessed 03 November 2020).
12. Samofatova V.A. (2018) *Stalyy rozvytok ahroprodovol'choyi sfery rehionu: teoriya, metodolohiya, upravlinnya* [Sustainable development of the agri-food sector of the region: theory, methodology, management]. Odessa: Astroprint, 312 p. (in Ukrainian)
13. Agriculture of Ukraine for 2019. State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 07 November 2020).

REFERENCES:

1. Bovkun O. (2019) *Formuvannya systemy diahnozyky, upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoyu pidpryyemstv ahroprodovol'choyi sfery* [Formation of the system of diagnostics, management of economic safety of enterprises of agro-food sphere]: Uman state. ped. Pavel Tychyna University. Uman: Vizavi. (in Ukrainian)
2. Galat L.M. (2019) *Faktory ta tendentsiyi rozvytku ovochivnytstva u Khersons'kiy oblasti* [Factors and trends in the development of vegetable growing in the Kherson region]. *Agrosvit*, no. 22, pp. 9–18. (in Ukrainian)

*Стаття надійшла до редакції 09.11.2020.
The article was received 09 November 2020.*